

МЕХМЕД БЕГОВИЋ, БЕОГРАД

ОПШТИ ИМОВИНСКИ ЗАКОНИК ЗА ЦРНУ ГОРУ О НАТАПАЊУ ЗЕМАЉА (ЧЛ. 122—132)

Натапање земаља обављало се од памтивека у разним земљама света. Оно је имало особит привредни значај у топлим и сушним земљама где се настојало да се натапањем унапреди пољопривреда и повећа жетвени допринос.

Ту су настајали правни прописи о начину и реду натапања. Негде се то уређивало путем обичаја а негде путем закона.

Прве законске прописе о натапању налазимо у Месопотамији и у Египту већ пре четири хиљаде година. О томе садржи неколико прописа Хамурабијев законик¹ и египатски закони који су настали у време грађења пирамида.

Натапање се ту обављало на разне начине, обично плáвом, навртањем воде из речног корита на земљу, или довођењем воде путем нарочитих направа помоћу кола и долапа.²

И у нашим земљама натапање се обављало од давнина. О овоме постоје записи у разним делима и законским споменицама. Натапање се вршило са јазова одакле се вода навртањем доводила на земљиште, а вршило се и помоћу нарочитих направа: кола, точкова, долапа. Један од најстаријих података налази се у хрисовуљи Манастира Св. Ђорђа у Скопљу из 1300. године.³

¹ Хамурабијев Законик садржи четири члана о натапању земаља (чл. 53—56). Ту се говори о дужности да се бране одржавају у исправном стању и одговорности за штету која би наступила због немарног одржавања бране. Тако чл. 56 прописује овако: „Ако неко пусти воду и водом поплави обрађено поље суседа, измириће десет гура жита на сваких десет гана”. Др Чед. Марковић, *Законик Хамурабија, Вавилонског Краља (2000 година пре Христа)*, Београд 1925; Dr Viktor Korošec, *Slovenski prevod Hammurabiјеvega Zakonika, Zbornik Znanstvenih rasprav, XXIV, Ljubljana 1954.*

² Долап је источњачка реч, налази се у персијском, арапском и турском језику, одатле је ушла и у наш језик. Приликом боравка у Египту, 1935. године, посматрао сам како биволи окрећу долапе уз долину Нила.

³ Др Теодор Тарановски, *Историја српског права у немањихкој држави*, Београд 1935, III, 98.

О колима и долапима има написа и описа највише у етнографским списима, а има их чак и у лепој књижевности па чак и у песмама.

Између кола и долапа постоји разлика. Коло је направа коју покреће речна вода, то је једна врста турбине, а долап је направа коју покреће теглећа стока (коњи или волови) или људска снага, како то народ каже, коло које се покреће табанањем, идењем по колским перајама као по некој врсти покретних стеница.

Ове направе су опевали наши песници као Шантић, Дучић, Ракић. Најлепшу песму о долапу сачинио је Милан Ракић. Та његова песма почиње стиховима:

„Ја знам један долап. Црн, гломазан, труо,
стоји као спомен из прастарих дана.
Његову сам шкрипу као дете чуо.
Стара груба справа давно ми је знана”.⁴

У нас постоји обиље правних обичаја о водама и начину њихове употребе. Најпрече је било уредити питање водопоја, уредити право пијења и појења водом која се налази на земљишту одређеног места, села.⁵ Обичаји о томе најпре су се уобличили. Онда долазе други обичаји који уређују питање о подизању млина, ступе, чешљаре, стругаре, самокова. Ту спадају такође обичаји о риболову, превозу и прелазу преко извесне реке. Сваки наведени обичај има своје значење и заслужује да се о њему посебно расправља.

Но, овом приликом у ту ствар не треба улазити него се ваља држати оквира реферата и прећи на изучавање о натапању земаља по Општем имовинском законнику. Натапање се у нашим земљама обављало од „памтивијека”. О томе су се у своје време примењивали прописи римског и византијског права,⁶ па онда обичаји и прописи нашег средњовјековног права, па прописи турског права.

Турски законодавац сматра да то питање спада углавном у област обичајног права и да ствар ваља расправљати по месним обичајима и од стране изабраних судова. То старо начело унето је у Турски земљишни законик из 1858, чл. 124, 128, који прописују да ће се поштовати обичаји и уређаји о натапању који

⁴ Милан Ракић, *Песме*, Библиотека Српска књижевност у сто књига, Нови Сад — Београд.

⁵ То је послужје, службеност, сервитут. О томе постоје прописи како у Имовинском законнику, чл. 117—121, тако и у Српском грађанском законнику & 335, Аустријском грађанском законнику, & 496—497 и Мецели (Турском грађанском законнику из 1869—1876. године) & 1238—1239, и 1262—1269.

⁶ Alfred Ossig, *Römisches Wasserrecht*, Leipzig 1898.

постоје од давнина. То је омогућило да се одржи континуитет нашег средњовјековног обичајног водног права и да се оно развија према условима и потребама појединих наших крајева.

Ове уводне напомене омогућиће да се боље схвати и оцени установа натапања у Општем имовинском законнику. Прво питање се односи на називље које је Богишић употребио приликом постављања Законика. Богишић за ову установу употребљава реч „натапање” а за посао који се тим обавља реч „топљење”. Он је много пазео на народне називе и употребио оне који се највише у народу чују. И заиста ови наведени називи највише се чују у народном говору у Црној Гори и у другим нашим крајевима.

Но, поред ових назива чују се о овом и други називи: залевати и наводњавати. Треба оценити, дакле, вредност наведених назива са језичке стране.⁷

Натапати је назив у општој употреби. Он одговара ономе појму кад киша пада на земљу и тако је натапа. Народ посвуда каже да киша натапа земљу, а не каже да је залева, нити да је наводњава. Према томе, назив натапање потпуно задовољава са језичке стране и много је бољи него назив наводњавање који се у последње време уврежио и одомаћио. Мислим да је то дошло под утицајем немачког језика где се употребљавају речи: *wässern*, *entwässern*. Но ову ствар треба оставити познаваоцима језика (филолозима) да је они расправе.

Богишић у Законнику расправља неколико правних питања у вези са коришћењем воде. Прво, каква је правна природа воде и ко је носилац тога права. На то питање налази се одговор у чл. 709 који гласи: „Свако се племе сматра правим имаоником, за све што се тиче опште племенске заједнице (комун).

У тој је заједници најглавније: гора, паша, вода, уколико што од тога није већ подијељено”.

Из овога прописа јасно излази да је племе имаоник, носилац права на воду, а поједини племеници имају на њој право уживања. Тим правом уживања не може се располагати све док се племеници општим договором не разделе (чл. 712 — 714).

Служење водом за натапање уређено је у посебном поглављу од чл. 122 — 132. Дакле, установи натапања Законик посвећује десет чланова и расправља доста исцрпно питања која се у вези са тим постављају. Законик при томе прави разлику између речне и изворске воде.

⁷ Сретен Вукосављевић, *Сеоке уредбе о водама*, Београд, 1947; Др Милисав Лутовац, *Наводњавање у Горњем Полимљу, посебни отисак из Архива за пољопривредне науке и технику*, Београд 1948; Др Мехмед Беговић, *Народно-правни обичаји о натапању земаља уз реку Требишњицу и њене притоке*, *Анали Правног факултета у Београду*, № 3—4, Београд 1965.

Законик садржи неколико решења која се односе на натапање из реке или друге јавне воде. На првом месту расправља се ко има право да се служи том водом, (чл. 122). У томе члану поставља се начело да то право припада прибрежним власницима, онима „чија је год земља у близини какве ријеке”.

Наравно, ту је требало утврдити ред (заред) међу власницима прибрежних земаља. О томе је постављено правило у чл. 124 где се вели: „што је земља ближа води, тим је преча да се водом служи”. Та близина мери се према њеном извору или навртају.

Ред почиње од најближе земље и обавља се заредом од једне до друге. Поновно натапање почиње чим „засуше земље које су најприје топљене”. Дакле, поновни ред натапања стиче се према засушењу а не према неком временском размаку. Тако земље које се подаље налазе не би се могле натапати док то засушење траје и вода омали.

Законик расправља и о питању трошкова који се односе на разне направе за довођење воде. Те трошкове носе помеђашни сразмерно „према величини земље коју ће да натапа” (чл. 126). Но, приликом спровођења воде настају посебни трошкови због положаја земљишта или запрека које се појаве. Те трошкове носе они власници у чију је корист то обављено (чл. 128).

Приликом натапања долази неминовно до штете која се тиме другима наноси. Законик о томе доноси правило да се обично штете пребијају и овеће штете дужан је накнадити онај „ради чије потребе бијаху учињене” (чл. 129).

Посебно, у чл. 132, Законик говори о водном одбору, његову устројству и надлежности. Тај одбор састоји се од три до пет чланова које бирају сви власници „вишином гласова”. Надлежан је да руководи радњама натапања и да надгледа да се то обавља уредно, посебно да се „суседима непотребна штета не чини и вода узалуд не просипље”. Поред тога, надлежан је да „одређује накнаде међу помеђашима” и утврђује „особите штете” које настану радњама скопчаним за натапање.

Законик прави разлику о натапању са извора и река. О натапању са извора садржи два члана, 130 и 131. Ту се поставља начело да једино сељани онога села у чијим се границама извор налази имају право своје земље одатле натапати.

Другосељани могу се одатле служити и своје земље натапати само изузетно: 1. ако су се тим правом од памтивијека служили, 2. или су то право „добили уговором или другим законитим начином” (чл. 130). Исто тако, чл. 130 предвиђа да и другосељани могу своје земље натапати остатком воде која преостане пошто се сељани помеђашни намире. Дакле, предвиђа се могућност отуђења воде путем уговора. Само се ту не каже да ли се на тај начин може отуђити цело право или само вишак воде.

Изгледа да поједини сељанин може отуђити само вишак, претек воде, а не цели део који му припада.

На крају, поставља се питање шта је Богишићу служило као грађа при уобличавању правила о натапању. Ту се може са правом тврдити да су му у томе служили као узор правни обичаји тадање Црне Горе. Но, исто тако може се утврдити да у томе нису постојала истоветна решења у свим крајевима где се натапање обављало. Постојале су извесне разлике од једног до другог краја. Богишић се у том случају приближио оном обичају који важи у већини крајева или оном које је најбоље одговарало схватању „правде и правике” (чл. 782).

Но, и поред тога прављене су извесне замерке на решења која је усвојио Законик о праву натапања. То је учинио Сретен Вукосављевић у својој монографији под насловом „Сеоске уредбе о водама”. Он је добро проучио народна правила о натапању у појединим крајевима Југославије и у појединим крајевима Црне Горе. Он је утврдио да онај ред или заред који предвиђа чл. 124. не примењује се у целости ни у једном крају Црне Горе. То важи посебно за оно правило из чл. 124 по коме у време засушења ред почиње да тече поново од онога који је први на реду „па баш да се земље које су подаље, ради недостатка воде, не би ни топити могле”. Вукосављевић тврди да тако не стоји у обичајном праву Црне Горе. По њему сваки помеђаш има право и у сушним временима да натапа своју земљу и да нико не може двапут, то јест поново натапати и лишити другог права да не користи свој ред.⁸

Овде се поставља питање ко је у праву, Богишић или Сретен Вукосављевић. То би се могло утврдити једино на основу етнографске грађе и написа који су објављени у време доношења Законика. Сматрам да би се то могло постићи и на основу судске праксе, на основу одлука које су судови Црне Горе доносили у споровима о натапању.

Жалим што нисам могао да проверавам ту ствар. То би био мукотрпан посао, али без сумње користан са научне тачке гледишта. То ја остављам у аманет другима. У Црној Гори има правника који би могли то значајно питање проучити са гледишта судске праксе. По прилици треба радити онако како је учинио

⁸ Сретен Вукосављевић, *Сеоске уредбе о водама*, стр. 150, вели: „Горњи узводно, уз јаз, нема већих права на воду. Тако је скоро свуда, где има утврђених уредаба, Понегде му се признаје прече право у толико, да он може први почети натапати”.

Исто овако правило усвојено је у обичајном праву уз реку Требишњицу где се натапање обављало од пантивека, како народ каже од давних времена Грка и Римљана. Мехмед Беговић, *Народно-правни обичаји о натапању земаља уз реку Требишњицу*, стр. 237.

Петар Стојановић у својој расправи: О практичној вриједности Општег имовинског законика.⁹

Уосталом, и у позиву за сарадњу предвиђа се да се у рефератима обради питање о остваривању Општег имовинског законика у пракси.

Mehmed Begović

LE CODE CIVIL POUR LE MONTÉNÉGRO SUR L'ARROSAGE DES
TERRES (ARTICLES 122 — 132)

Résumé

Ce travail présente le contenu des dix articles du Code civil pour le Monténégro par lesquels est organisée l'institution de l'arrosage des terres. On indique la différence entre les décisions d'arroser les terres par l'eau des rivières et par l'eau des sources. On souligne et analyse la règle «plus la terre est proche de l'eau, plus elle a le droit de s'en servir» (article 124) et la règle «ce ne sont que les paysans du village à l'intérieur duquel se trouve la source qui ont le droit d'en arroser leurs terres» (articles 130 et 131).

⁹ Др Петар Стојановић, *О практичној вриједности Општег имовинског законика, реферат на научном скупу поводом 150 годишњице рођења Валтазара Богишића*, Српска академија наука и уметности, 20—22. децембар 1984. Реферат је у штампи.